

2024-09-09 Helyesírás, kommunikációk elemzése

2024. September 09. 11:57

Helyesírási gyakorlat: (amiben nem vagyunk biztosak, húzzuk alá)

növekednek -

dűlőngél -

lövöldöz -

húzódik -

~~köröztette~~ - **köröztette**

~~turáztok~~ - **túráztok**

gyúljon -

~~fújdogál~~ - **fújdogál**

tündöklík -

~~bújkál~~ - **bujkál**

A 2014-es helyesírási változásokkor igyekeztek a kiejtés szerinti helyesírás priorizálni.

Egyértelmű kiejtésű helyzetekben:

növekednek, húzódik

- nem egyértelműbb helyzetekben is a kiejtés felé hajlik a helyesírás

TK 7. oldal ismétlés - *kommunikáció típusok*

- 8. oldal 2/b

BKK Plakát:

Irányultsága szerint	Célok szerint	Színterei szerint	Szövegalkodás módja szerint
monologikus	(látens) érvelő / leíró	hivatalos	tervezett

Az étrend-kiegészítő nem helyettesíti a vegyes étrendet és az egészséges életmódot.

Irányultsága szerint	Célok szerint	Színterei szerint	Szövegalkodás módja szerint
monologikus	leíró	tudományos	tervezett

18-27 °C-os környezetben érzi jól magát. Nem fagyűrő. Ügyeljünk arra, hogy télen se legyen 15 °C-nál alacsonyabb a hőmérséklet.

Irányultsága szerint	Célok szerint	Színterei szerint	Szövegalkodás módja szerint
monologikus	leíró	tudományos	tervezett

„További szempont a ...”

Irányultsága szerint	Célok szerint	Színterei szerint	Szövegalkodás módja szerint
----------------------	---------------	-------------------	-----------------------------

monologikus	leíró	tudományos	tervezett
-------------	-------	------------	-----------

„Esti hunyt szemmel hallgatta...”

Irányultsága szerint	Célok szerint	Színterei szerint	Szövegalkodás módja szerint
monologikus és dialogikus	elbeszélő	szépirodalmi	tervezett

Irányultsága szerint	Célok szerint	Színterei szerint	Szövegalkodás módja szerint
monologikus dialogikus polilogikus	elbeszélő leíró érvelő	magánéleti közéleti publicisztikai hivatalos tudományos szépirodalmi	spontán tervezett

A nyelv változása

Ember és nyelv

A nyelv egy folyamatosan változó organizmus, rendszer.

K: Mit jelent a nyelvi változás?

B: ha elfogadjuk, hogy a nyelv egy változó rendszer, akkor ha változik valami, az mindenre kihat

B: pl. Tételezzük fel, hogy bolognait készítünk. Már majdnem kész, de elhatározod, hogy az egészre ráöntesz egy halom majonézt. Mit mondhatunk el? A bolognai spaghetti majonézes lett. A lényeg az, hogy az egész rendszer megváltozott. Honnan tudod, hogy nincs jó íze? - De egyébként meg, akar enni a nyavaja. - Apropos, nyelvi rendszer.

V: Csak az tekinthető nyelvi változásnak, ami a nyelv **egészére** kihat.

Tegnap *csináltam* egy spaghettit.

- **szinonimitás**

a köznyelvre erőteljesen jellemző ám szegényes

a szépirodalomban ez sokkal gazdagabb

megy - szinonímák

5 szókezdéssel

- ba - ballag

- bo - bolyong

- c - caplat

- ka - kavarog

- kó - kóborol

[Hátul a falon/ Discordon a jövőbeli dolgozat anyaga.]

Állati kommunikáció jellemzői	Emberi kommunikáció jellemzői
zárt	nyitott
tagolatlan	tagolt
információátadás	információcsere
öröklött	tanult
	+ absztrakciós képesség
	+ rekonstrukciós képesség
	+ a nyelv önkényes

=> nem az egyén hozza létre, hanem közösségi termék

absztrakció: elvonatkoztató képesség

körte lerajzolása - **rekonstrukció**

+ **konstrukció** - valamiből, valami más létrehozása

az ember társas lény, *zoon polidicos*

a nyelv a kollektív tudatban létezik
/Saussure/
pl hangutánzó, hangulatfestő szavak

a nyelvnek és a kultúrának nagyon erős kapcsolata van
-- a kultúrált az, aki Aktívan foglalkozik a kultúrával; *alkot, ír, stb.*

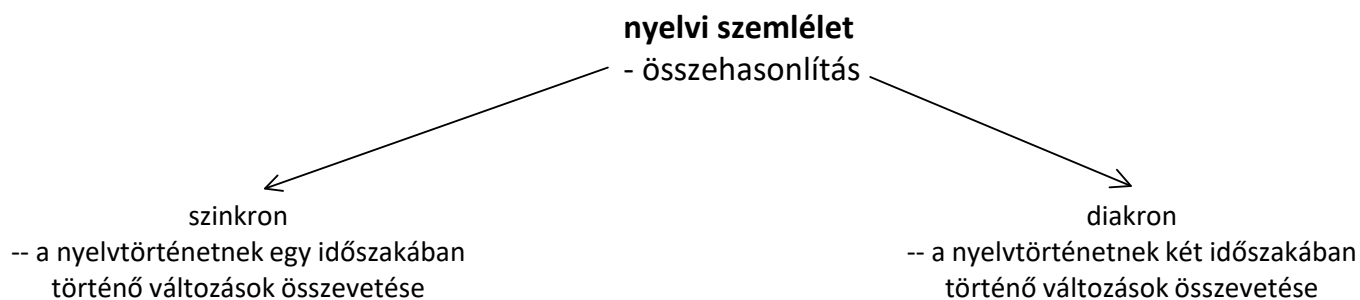
Mimetikus kultúra - az utánzáson alapul

Nyelvi kultúra - elvont fogalmakon alapul

HF: MF 6/7 - 15p foglalkozás - legalább 3 adat

2024-09-30 Nyelvi változások

2024. September 30. 11:57

Margit-legenda jellemző nyelvalkotásának összevetése a maival.

-> diakron nyelvváltozás

igeragozások eldobása

felsorolt elemek elkülönítése (,-vel és-sel)

Igeragozás

egyszerű, vagy elbeszélő múlt: ada, adék

befejezetlen múlt: adunk vala

befejezett jelen: adtunk

befejezett múlt: adtunk vala

régmúlt: adtunk volt

Passzív

volt és lett segédigékkel

Passzív - állandó: *Volt készítve étel, mégsem ettem belőle.*

Passzív - változó: *Készítve lett pár polc a szobába.*

Passzív jelen: ?

Van csinálva házi. A macska fel van mászva a fára. Tudva van pár vers. Az ebéd készítve van.

Passzív jövő: *Lesz írva házi.*

Jövő idő

feltételhez kötött jövőidő (-nd):

teend, mondand, leend

Halotti beszéd és Könyörgés (1192-95)

„Bizony, aki napon eendel azon gyümölcstől, halálnak halálával halsz.”

halálnak halálával halsz -- *figura etimologica*

Ómagyar Mária-siralom (1250 körül) -- *szintén kötelező ismerni*

„virágnak virága, világnak világa”

Igeszemlélet ma

Folyamatosság: *Esik. Kerítést fest. Elmélázik.*

Befejezettség a jelenben (meg- igekötővel):

Megtalálta a megoldást.

Addig dolgozik, amíg megtalálja a megoldást.

Elmélázott

Befejezettség a múltban:

Befestette a kerítést.

Zöldre festette a kerítést.

e - ë [angol *mén*]

Míg én itt egy hanzót menték,

ilyen gondoktól ti mentek maradtok,

ha arra mēntēk,

merre Kazinczyék mēntek. /Szente Imre/

nyelvi kultúra

--

Mimetikus kultúra

Verbális és Non-verbális kultúra

Archaizmus, Neologizmus

A nyelvi determinizmus is nyelvi relativizmus

Nyelvi korlátozott <--> kidolgozott kód

A nyelv és gondolkodás kölcsönös hatással van egymásra.

TK 26-28 elolvasni

2024-10-07 Nyelvi változások

2024. October 07. 11:57

példa nyelvi változásokra:

igék

írásmód, írásjelek (pl. l''y- *jésített L*)

[nyelvújítási példák]

fok, forradalom, gyakorlodalom, nyakláncz

Mit jelent a légyen egy adott mondatban?

légyen

beszélt légyen -- múlt a jövőben

Matematikai kifejezések jelentése:

egyenközű - párhuzamos

alkalmatlan ('kényelmetlen, kellemetlen') -

szövétnék - fáklya

búvár ('kutató') -

idétlen ('koraszülött') -

üszök - *hamuban izzó üszök*, zsarátnok

feladat

Írd be a nyelvi változás intenzitásának számát a szavakhoz!

1. a jelentés csak kissé módosult
2. a jelentés kibővült, általános használatúvá vált a szó
3. megváltozott a jelentés, szófaja megmaradt
4. a jelentés és a szófaj is megváltozott

erdő 'fiatal erdő' --> általában erdő **2.** (*általában*)

piros 'vérhez hasonló színű' --> piros színű **2.**

idióta 'tapasztalatlan, nem hozzáértő ember' --> fogytékos, képezhetelen **3.**

HF: nyelvváltozásra példát hozni (5 szó; közöttük 1 matematikai alapú legyen)

ád -> ad (egyszerűsödött forma)

playboy -- korábban jelentett női szerepeket játszó fiatal színészfiút (arcanum)

telefonálni -> hívni (hívni, többletjelentést kapott)

babona -- első értelme a 'babonás hiten alapuló mesterkedés, varázsolás' volt. (arcanum)

összeadás -> plusz

2024-10-14 Nyelv és gondolkodás

2024. October 14. 11:59

[gyakorlat]

Főnévi igenév milyen mondatrész a mondatokban?

Jó reggel sétálni. --> **alany**

Béla szeret főzni. --> **tárgy**

Elmentem jegyet venni. --> **célhatározó**

Nincs értelme maradnunk. --> **részeshatározó** --> 'értelme', 'haszna', 'ideje' mellett **részeshatározó** áll

Senkinek nem tetszett az új szokás: hajnali ötkor kelni és tornázni. --> **értelmező jelző**
pl. Vettem csizmát, pirosat.

Nyelv és gondolkodás

a nyelv erős összefüggésben áll a gondolkodással

ÁM a **metafizikai jelek** jóval nagyobb számban vannak jelen az emberi kommunikációban

(terminus technikusok) -- Sapir-Whorf hipotézis:

Nyelvi relativizmus : a nyelv valamilyen relatív módon befolyásolja a gondolkodást.

egy-egy nyelv megkülönböztetései nem fordíthatók le más nyelvekre
motiválszó - hang, hangulat, érzet alapján létrehozott szavak

Nyelvi determinizmus : nem csak befolyásolja, hanem meghatározza és ezáltal
korlátozza is a nyelv a gondolkást.

lokúció > mit akarok mondani

illokúció > milyen eszközökkel fejezem ki

perlokúció > hogy értelmezi a célzott személy

Nyelvhasználat szintjének vizsgálata

kiragadott nyelvi jelenségek vizsgálata

--> nyelvi különbségek

--> gondolkodásbeli, kulturális különbségek

a nyelv mélyebb formai összefüggéseinek vizsgálata

--> az emberi nyelv egysége

<-- az emberi nyelv kogníció egysége

2024-10-21 Nyelv és gondolkodás

2024. October 21. 11:55

[nyelv és gondolkodás: ismétlés]

A nyelv a világot reprezentálja
kogníció: ki tudjuk-e fejteni

Ajánlott olvasmány:
Orwell: **1984**

Világlátás-beli eltérések nyelvek között

példák

Magyar 3 x 3 helyrag (hol, honnan, hová)
Potawatomi (*Észak-amerikai indián*) névmások
Koreai téri kifejezések
Tseltal (*Mexikó*) téri viszonyítás
Fox (*Észak-amerikai indián*) igemódok
Hopi (*Észak-amerikai indián*) igeidők (~~nincs múltidő~~)
Magyar tárgyegyeztetés

Poliszintetizáló nyelv - több információ sűrítése egy elembe szóba (ragozás, ...)

intranszitiv ige - nem lehet tárgya

Fogalomismétlés:

mimetikus kultúra: utánzáson alapuló kultúra

modalitás: a beszélő szándékából származik - felkiáltó, kijelentő, kérdő, felszólító

nyelvjárási norma - hozzá tartozhat az anyanyelv identitás is

nyelvi identitás része lehet:

pl származási társadalmi réteg
nyelvi szocializáció

HF:

TK részeket elolvasni

- 200 szó - saját nyelvi identitásról írni (megfelelő tagolás, ...)

2024-11-11 Nyelvtípusok

2024. November 11. 12:00

Egy „Délibábos” nyelvelmélet

: volt egy **ősnyelv** és abból keletkezett az összes többi
--> ez persze nem reális

Egy Reális nyelvalkotási „szereplő”

: motivált szavak (hangutánzó, hangulatfestő szavak)

~6000 nyelv

„mindennap kihal és születik egy”

Nyelvtípusok (nyelvtipológia)

“ ”

mellékjelek
diakritikus jelek

morféma: szóelem

morfológiai: szóelemek kapcsolatának alakulása

-- különböző morfológiai módok:

Izolálás

GR Szó GR

GR : grammatikai elem

-- pl *el fog menni*
segédigés forma

Flektálás

Szó + GR => új Szó

(a tőszón belül *bárhova* kerülhet a grammatika elem)

-- pl *ivás, iszik, inni, igyál, ittam*
tőváltozatok

Agglutinálás (hozzáragasztás)

Szó GR

-- pl **ablak** / *om, na, ak, ai...*
nem-változó tőszavak

nyelvi szerkezetek

magyarban ezek közül „válogathatunk” a kihangsúlyozott rész alapján

SVO pl angol

Géza süt egy rétest.

OVS

Egy rétest, süt géza.

(...Nyelvcsaládok)

gyakorlás - agglutinálás, flektálás, izolálás

elmehettél - agglutinálás

meg lehetett tennie - izolálás

bokros - flektálás

NYELVCSALÁDOK

nyelvcsaládok, nyelvcsoporthok

indoeurópai

uráli ('régén finnugor') - **magyar**

(*nyugati, keleti*) latin nyelvcsoporth

germán - *német, holland*

indo-iráni

(*balti, keleti*) szláv

sémi-hámi - *zsidó*

sinotibeti, *IOL-en ezekkel gyakran foglalkozunk*

-- vannak olyan nyelvek, amelyek nem tartoznak egy nyelvcsaládba sem (*pl japán*)

„Szóeredet” típusok:

Alapszókincs - *ezek a szavak minden nyelvben fellelhetők*

× testrésznevek

× rokoni kapcsolatok szavai

× alapvető cselekvések igéi (*fog, megy, ...*)

Jövevényszavak

: nyelvi érintkezések során más népektől átvett és beépült szavak

- *ezeknek idegenszerűségét már nem érezzük*

Idegen szavak

: más nyelvből átvett, használt szavak, melyek nyelvileg idegennek érződnek

A nyelvvesztés elmélete

: eredeti nyelv elvesztése, másik nép nyelvének átvétele

magyar **jövevényszavak** eredete:

földművelés - szláv

A szabályos hangmegfeleltetés elve

: egy nyelvet azért vélünk egy nyelvcsalád részének, mert az abban lévő nyelvek hangtani változásai ugyanolyan helyzetűek, mint a referált nyelvben

emiat tartozik a magyar is az uráli nyelvcsaládba

A nyelvhasználati stílusok függőleges szintezettsége

(a magyar az Uráli nyelvcsaládba tartozik)

szépirodalom

.
.
.
.
.
.
.
.

argó, *rablónyelv*

[Oláh mostmár ilyen Stanley Parabellt játszik velünk nyelvtanon? (Japán nyelvrokonítás, megint...)]

Vámbéri Ármin

: **Magyar-Török szóegyeztései** (20. sz.)

- törökből átvett magyar szavak - *lovasi, katonai szavai, stb. (jó sok)*

a sok **rokonítási kísérlet oka** lehet: nyelvrokonságilag távoli népekkel vagyunk körülvéve, ennek okát keresték

A magyar nyelv nyelvi korai - ezek történelmi események szerint lettek rendezve

Ősmagyar kor (Kr. e. 1000 k.-)

létrejönnek: a vegyes hangrendű szavak

Ómagyar kor (896-)

nyelvi emlékeink:

- × *Halotti beszéd és Könyörgés*
- × *Ómagyar Mária-síralom*
- × *Huszita Biblia*

Középmagyar kor (1526-)

terjed az írásbeliség

-- a helyesírás legfőbb szervezője ekkor a kiejtés

Újmagyar kor (1772-)

gazdagodik a szókincs - sok új jövevényszó

- rengeteg szó átvétele nyelvjárásokból

Újabb magyar kor (1920-)

HF

keresni matematikai szaknyelvi szót, az újmagyar korból, szóalkotás folytán

Neumann galaxis

-- a **Gutenberg-galaxis** mintájára hozták létre

: az infokommunikációs társadalom megnevezése (amelyben élünk)

nyelvemlék: minden ami a nyelvről, magáról tanúskodik

a magyar normatív köznyelv alapja: a zempléni e-ző nyelvjárás

az emberek 6-8% *tudja* használni a normatív nyelvet

a nyelvhasználat társadalmiasulása: nincs már olyan nyelvhasználatú közeg, ami átadná a normatív nyelvhasználat „kultúráját”

HF MF 21/3,4

Dani jegyzete

Nyelvemlékek bármilyen forrás, ami a nyelv egy régebbi állapotát tükrözi

- szövegemlékek: nem csak magyar nyelvű emlékek
  - ↳ latin, görög és arab nyelven
- szövegemlék: teljesen magyar nyelvű forrás
- A Lihanyi apátság alapítólevele (1055)
  - ↳ monostortérket és tartalmat
- Anonymus: Gesta Hungarorum
  - ↳ történeti mű
  - ↳ III. Béla névtelen jegyzője
- glossa (műfaj)
  - ↳ lapszéli vagy sorközi jegyzet
  - ↳ Königsbergi töredék és Malaguzzi
- kódexek
  - ↳ kézzel írtak (általában nemesek)
  - ↳ Jókai - kódex
    - ↳ Arvici Szent Ferenc élete
  - ↳ Margit legenda

Szövegemlékek

- Halotti beszéd és könyörgés
  - ↳ legősibb és első teljes szövegemlék
  - ↳ 12. század körül
- Ómagyar Mária - siralom
  - ↳ 1250 körül
  - ↳ Leuveni - kódexben maradt fenn
- szöveggyűjtemények
  - ↳ Bentercei szöveggyűjtemény

HF, TK 60

2025-02-10 Nyelvemlékek

2025. February 10. 12:00

/nomenklatúra/: szójegyzék

/glossza/: sorközi, oldalszéli jegyzet

Jókai-kódex (első kódex)

Halotti beszéd és könyörgés (1195 k.) - a Pray-kódexből

Ómagyar Mária-siralom (1250 k.) - a Leuveni-kódexből

Tihanyi Apátság alapítólevele (1055)

Gesta Hungarorum - Anonymus

Hess András - nyomdát létesített Budán

Szent Pál levelei magyar nyelven (első nyomtatott könyv)

Sylvester János - Új testamentum

Károlyi - Vízolyi Biblia

Halotti beszéd és könyörgés - szakrális szöveg

„Látjátok, feleim, szemetekkel, mik vagyunk: íme por és hamu vagyunk. Mennyi malasztban teremté kezdetben mi őszünket, Ádámot, és adta vala neki paradicsomot házzá. ..."

-- az eredeti szöveg

@ mellékjel nélküli (ó, é, í...)

@ mondatokba taglalt

@ difftongusokat tartalmaz (oa)

@ vannak benne jelölők, ragok és **határozók is** (a Tihanyi Apátság alapítólevelében még nem voltak)

- témája: halandóság

- könyörgő ima

- erőteljes retoricitású (*alliteráció, halálnak halálával halsz*)

Ómagyar Mária-siralom - (az első) szépirodalmi alkotás

- planctus (*szekvencia, szertartási kórusdal*)

- témája: anyai fájdalom

2025-02-17 Nyelvi szókészleti változások

2025. February 17. 11:59

Nyelvi változások

@ **aktív szókincs** : az egyén által használt szavak összessége,
elemei a szókészleti szavak és az egyéb foglalkozásával, életmódjával kapcsolatos **peremszókészletbeli** szavak

@ **passzív szókincs** : az egyén által ismert, de ritkán használt szavak

@ nyelvváltozásonkénti **rétegződés**
normatív nyelvváltozatok
területi nyelvváltozatok
társadalmi nyelvváltozatok

@ az előnyelvi használathoz viszonyítva léteznek
elavult,
illetve újkeletű szavak

@ eredet szerint vannak az:
eredeti,
illetve átvett szavak

@ szavak belső keletkezési módjai:
> **szóteremtés** (*pisszen, roppan*)
> **szóalkotás** (*halász, fényképész*)
> **szóösszetétel** (*háztető, gumicsizma, zireg-zörög*)
> **jelentésváltozás** (*torok, most már szabad térségek bejárata is*)

HF:

saját:

idiolektus - személyes nyelvhasználati (*real, bugri Bong*)

familiáris - családi nyelvhasználatról ()

kell írni.

2025-03-03 Nyelv

2025. March 03. 11:41

/neologizmus/: újszerűnek szavak hatása

/hendeka syllabus/: 11-szótagú sor (*tükörfordítás*)

két nyelv rokonságban áll: ha közös alapnyelvre vezethetők vissza

Normatív nyelv > Szépirodalmi nyelv > "Sztenderd nyelv"

HF MF 44/6 - nyelvi jellemzők meghatározása, min 6-8 jellemző szövegenként (*diftongusok...*),
füzetbe

1. diftongusok, (zárt) *ë* használata, 'ly' helyett 'll', szóvégi rövid magánhangzók, 'gy' helyett 'ty'
2. 'í'-ző nyelvjárás, (zárt) *ë* használata, kiejtéskönnyítő j

2025-03-10 Nyelvelvadás

2025. March 10. 11:56

3.

üvegszem, üvegongora, víztér, géptér, szemtér
beltér, belvíz, gépongora, szemüveg, gépvíz, ...

amit csináltunk az a

Mentális lexikon

-ban lévő szavak előhívása

'befelez'

ez akár lehet

(naiv) népi etimológia

--> nyelvi félreértelmezésből adódó nyelvi formák

akár lehet analogikus nyelvadás is

HF: korszak jelentős folyóiratainak kiírása

Pesti Hírlap, Vasárnapi Újság, Üstökös, Magyar Tudomány, Magyar Botanikai Lapok, Bácskai Hírlap

Nyelvtörténet TZ jövőhéten (TK 59-75-ig)

A magyar irodalmi nyelv

*minden nép irodalmi nyelve egy nyelvjárás „jobbán elfogadottá válása” által alakul ki,
a magyar az északkeleti nyelvjárás zempléni ágából alakul ki*

@ tihanyi apátság alapítólevele - szószerkezetek, mondattörödékek
ebből egy idő után (tendencia:...)

- * eltűnnek a tővéghangzók (a szó végi vokálisok *utu > út*)
- * nyiltabbá válik a magánhangzók ejtése
- * a névutók nagy része raggá válik és a szótővel egyesül
- * a kettőshangzókból magánhangzók lesznek

@ az 1. hexametrikus verset **Sylvester János** írja az Újszövetség fordításában

@ az 1. önálló drámafordítás **Bornemisza Péter** (Szophoklész) **Electra**-jának fordítása

@ *hozzájárulnak az irodalom terjedéséhez a létrejövő nyomdák, protestáns iskolák*
-- 1. egyetem: Pázmány Péter

@ helyesírás kialakulása:

hivatalos kiadványok, könyvek miatt fontos

2 nézet

- * **kancelláriai** - összetett betűs írás (*cs -> ch, ő -> ew...*)
- * **huszita** - hangjelölő írás mellékjelekkel (*gy, ty, ny, helyett egybetűk, stb.*)
- * **katolikus** - Pázmány Péter írásmódja (*c -> cz, cs -> ch*)
- * **protestáns** - kiejtés szerinti írásmód (*c -> tz, cs -> ts*)

18. század konfliktusa

- > **ipszilonista** - kiejtés szerinti helyesírás (*láltya*)
- > **jottista** - szóelemzés szerinti helyesírás (*látja, lát|ja*)